

INSTRUMENTS I MÈTODES PER A PROJECTAR EL TERRITORI EN TEMPS D'INCERTESA

Joaquim Sabaté i Bel

Arquitecte

La crisi del model racional comprensiu va suposar l'expulsió d'una planificació urbanística i territorial, monolítica i confiada, del paradís artificial. El territori ja no és una dada prèvia, sinó el resultat de processos de transformació permanents, un sistema complex en contínua evolució, amb canvis difícilment previsibles.

La crisi de la planificació és una crisi del coneixement, ens diria Friedmann, per la incapacitat d'una relació dialògica, per la creixent acceleració i novetat dels canvis. En ben poc temps ens hem vist forçats a transitar de la certesa a la complexitat, dels fets als valors. Ha augmentat extremament la capacitat d'obtenir i manipular informació, però no en canvi la d'assolir un coneixement prou profund i elaborat dels sistemes territorials i dels seus components.

La major complexitat de les intervencions urbanístiques i els seus efectes ambientals; l'impacte de les noves tecnologies de la informació; la comesa creixentment important de les ciutats en l'esfera internacional, i la novetat mateixa en la naturalesa dels problemes obliga els urbanistes a actualitzar criteris d'interpretació, mètodes i estratègies d'intervenció. I aquesta demanda de renovació disciplinar exigeix des de l'exercici professional i la reflexió universitària un esforç d'innovació; una actitud oberta i experimental; noves aproximacions, segurament menys lineals, més temptatives que definitives, sobre hipòtesis en contínua revisió i no sobre supòsits inalterables.

El PDU del Pla de Bages constitueix una etapa encara provisional d'un procés que hem desenvolupat durant més de vint anys al nostre despatx professional o en les nostres investigacions acadèmiques. Un procés que va engegar amb l'anàlisi territorial d'una comarca costanera de Catalunya i que s'ha anat construint en successives etapes, des del Pla insular d'ordenació de l'illa de Tenerife;

un pla especial del Parc Agrari al delta i la vall inferior del riu Llobregat; un projecte d'un eix patrimonial al llarg de 100 km d'aquest mateix riu i un altre de més delimitat a dos dels seus principals afluents (l'Anoia i el Cardener); els plans per a ordenar una "nova ciutat" al sud de Tenerife, fins a una extensa façana fluvial i industrial a Catalunya o el Pla director d'un rosari d'extraordinàries colònies tèxtils.

El PDU del Pla de Bages es va plantejar com una investigació a través del projecte de molts dels temes que ens preocupen, en una situació caracteritzada per la incertesa quant als escenaris de creixement, la falta de tradició en el camp del planejament territorial, la difícil interrelació d'escalles diverses, territorials i urbanístiques alhora i la necessitat afrontar qüestions que fins a la data s'han abordat sectorialment o fragmentàriament.

Com fer front alhora a tots aquests requeriments, en una situació d'escenaris tan oberts? Fa uns quants anys, en uns estudis previs a la redacció de la fornada de planejament territorial recent, vam proposar al Departament de Política Territorial adoptar una metodologia singular basada en la superposició de diverses capes de projecte i regulació interdependents, que havíem verificat en alguns plans territorials previs i assajat per primera vegada gairebé vint anys enrere, en el Pla d'ordenació de l'illa de Tenerife. Allà vam proposar una primera lectura basada en el reconeixement acurat de la forma del territori, la definició dels elements que en poden formar l'estructura, la matriu ambiental i el sistema d'espais oberts.

En el PDU del Pla del Bages s'aprofundeix en l'esmentada metodologia de combinació de capes (matriu física, suport estructural i assentaments/activitats), que es van creuant continuament; que es verifiquen projectualment a diferents escales i que es relacionen amb

escenaris potencials de transformació. Però aquesta vegada es va voler, a més, que les capes de lectura, projecte i regulació fossin absolutament interdependents i que això permetés avançar una mica més enllà de la secular zonificació biunívoca.

La capa forma-vocacions del territori permet definir un conjunt d'àrees homogènies, base imprescindible de regulació i ordenació; traduir urbanísticament els requeriments de la matriu ambiental, i dissenyar una proposta de sistema d'espais oberts d'escala territorial.

Per a això es van dibuixar les principals característiques geològiques, morfològiques, topogràfiques i hidrològiques del territori, per continuar analitzant les transformacions derivades de la seva agricultura, ramaderia, silvicultura, mineria, recursos culturals, hàbitats naturals, espais protegits, així com dels riscos (subsidiència i inestabilitats gravitatòries, avingudes fluvials i incendis).

Es parteix del convenciment de la importància determinant del medi físic en qualsevol proposta d'ordenació territorial, de la forma del territori com a criteri fonamental del projecte i se n'elaboren diverses anàlisis que es recullen en uns quaranta plànols.

En essència les principals novetats que planteja aquesta primera capa són el reconeixement i la reglamentació detallada de cada fragment del territori segons diverses àrees homogènies i la definició d'una estructura d'espais lliures territorials, atentes a la matriu ambiental, així com el suggeriment d'intervencions estructurades segons àmbits patrimonials, destinades a destacar els seus recursos culturals.

La segona capa s'ocupa del disseny del suport estructural necessari en diferents escenaris; en pauta les condicions de les xarxes de mobilitat i serveis segons les característiques del territori i els futurs desenvolupaments urbanístics. El projecte de les infraestructures

persegueix la possibilitat d'assegurar un servei ampli, competitiu i equitatiu en el conjunt del territori, i també equilibrar requeriments tècnics i funcionals, els ambientals o els propis de l'ordenació urbanística.

Moltes de les intervencions infraestructurals pretenen corregir desajusts i introduir millores en la lògica funcional de les xarxes. Però tantes altres vegades se'n plantegen tenint en compte la capacitat estructuradora dels traçats, la seva marcada incidència en l'ordenació urbanística. En moltes es pot afegir les que pretenen construir una xarxa viària articuladora o un sistema de transport al servei de les principals àrees urbanes, que sigui un suport fins i tot dels creixements previsibles.

A la tercera capa es proposen, en estreta relació amb les anteriors, les regles de l'ordenació física d'assentaments i activitats econòmiques, a més de fer el disseny d'alguns elements bàsics dels projectes denominats territorials estratègics.

El PDU avalua les necessitats de sòl per a acollir els habitatges i activitats econòmiques (indústria, serveis, comerç...) segons diferents escenaris. S'assumeix la responsabilitat d'ordenar el territori per fer front tant a una situació de notable creixement, com a una possible recessió d'aquest. L'estructura de les tres capes (àrees homogènies, infraestructura suport i opcions de creixement) està especialment pensada per a prioritzar les aptituds i vocacions del territori i per a establir les pautes, en el seu cas, d'una transformació que les respecti, assegurant prèviament el suport infraestructural imprescindible.

La diferència essencial respecte al planejament vigent no la trobem tant en la dimensió del creixement com en el model de distribució que se'n faci. Es proposa concentrar aquest creixement en operacions que tinguin unes certes dimensions i, fonamentalment, en aquells nuclis més ben dotats de serveis, més

pròxims i adequadament relacionats amb àrees d'activitats econòmiques i més ben comunicats, ara o en el futur, a través del transport públic. Es proposa abordar a començament del segle XXI eixamplaments residencials, que les ciutats del Bages no van saber impulsar durant el segle XIX, quan sí que ho van fer tantes altres ciutats catalanes, amb un notable esforç de modernització.

El PDU estableix normes i criteris perquè aquests eixamplaments del segle XXI garanteixin operacions concertades; localitzades en funció de la xarxa de transport públic i de les àrees de feina; amb densitats raonables que possibilitin l'adequada provisió de dotacions i serveis; en estricta contigüitat amb els teixits urbans existents; amb una proporció d'habitatges protegits superior a la legalment establerta i amb un caràcter mixt referent a tipologies, classes socials i funcions, barrejant residència i activitat econòmica compatible. Així mateix es defensa un control adequat de l'oferta, que en garanteixi la diversificació i, el que és més important, el manteniment de la cohesió social, extremadament important en processos de transformació tan dinàmics.

Creiem que un pla director urbanístic no tindria tant sentit entès només com una escala intermèdia entre un pla territorial parcial i uns plans d'ordenació urbanística municipal més o menys distants en el temps. Convé que estigui acompanyat de programes o propostes que puguin ser executats d'una manera immediata i que verifiquin els grans objectius proposats. En aquest sentit el PDU planteja algunes intervencions prioritàries que hem denominat Projectes Territorials Estratègics, per a les quals s'avancen pautes de disseny i condicions de regulació que tradueixen i fan més concretes les directrius generals.

El concepte de projecte ens remet a la voluntat d'avançar-ne la resolució en clau de disseny físic i alhora a formalitzar-ne una reflexió de

caràcter estructural. Es consideren territorials perquè responen a una problemàtica i a una complexitat que generalment va més enllà de l'àmbit municipal, i que exigeixen la col·laboració de diversos ajuntaments i administracions. Finalment, els anomenem estratègics per la seva dimensió transversal (amb decisions que impliquen les diferents "capes" d'aquest pla director urbanístic: ordenació dels assentaments, de les infraestructures de mobilitat, del sistema d'espais oberts, i per constituir àrees d'oportunitat).

Encara que en tots aquests projectes cal pressuposar una estreta interrelació entre territori, medi ambient, infraestructures i assentaments, es classifiquen a partir del seu component més destacat, seguint l'estructura metodològica de les tres capes. Distingim, així, programes i projectes que tenen una relació més estreta amb el sistema d'espais oberts; altres de més vinculats al projecte de les infraestructures de mobilitat i, finalment, aquells que afecten l'ordenació dels principals assentaments i activitats.

Per a aquests projectes territorials estratègics s'avancen hipòtesis d'ordenació, que es concreten en esquemes i directrius orientatives, quan, en canvi, els criteris i objectius generals que es dedueixen dels assaigs projectuals són de compliment obligat.

Com a conclusió podem afirmar que el PDU del Pla de Bages aprofundeix en la construcció d'una opció metodològica llargament assajada. Aquesta es basa en la combinació de tres capes d'interpretació, ordenació i regulació estretament interrelacionades; en continus canvis d'escala de lectura i projecte; en la valoració d'escenaris diversos i estratègies per a situar ciutats i territori; en la voluntat de traduir urbanísticament els requeriments de la matriu ambiental i de definir un sistema territorial d'espais oberts; en la recerca d'equilibri

entre els requeriments ambientals, funcionals, tècnics i econòmics de les infraestructures i la seva contribució a dotar d'estructura els creixements urbanístics.

Voldria remarcar finalment que l'aspecte fonamental és que cap de les tres capes no determina per si sola el destí d'una peça del territori, sinó que qualsevol intervenció és pautada alhora per totes tres i des de diferents

escales d'aproximació. Aquesta recerca d'una opció metodològica específica persegueix el fet de trobar models d'ordenació, instruments de lectura, projecte i regulació, capaços d'encarrilar la transformació de territoris tan dinàmics, en escenaris diversos i oberts, i és el repte més atractiu a què hem fet front.

Setembre de 2007